

Dawkins obráceným dalekohledem

(nad knihou: Dawkins pod mikroskopem, eds. J. Hanuš a J. Vybíral, CDK 2010)

V posledních letech se o společenský rozruch stará mj. oxfordský biolog Richard Dawkins se svým militantně atheistickým tažením. Ohlasem (zatím celkem vzdáleným) bylo české vydání jeho knihy *Boží blud* (dále BB; orig. *God Delusion*, 2006). Reakcí je sborník statí vydaný CDK v příležitostné řadě *Quaestiones quodlibetales*. Následující řádky jsou spíše řadou poznámek k tématu než recenzí sborníku, natož vlastního BB (kterým se prokousávat zatím nemíním).

Jak známo, o vědeckých tématech se píše na různých úrovních. Máme literaturu primární – vědecké časopisy a monografie. Pak o nich referující literaturu sekundární, syntetizující a popularizující (tu nesmírně rád čtu). A pak literaturu terciární etc..., různé kompilace a výcucy z výcuců a jejich recenze, zpravidla zcela překroucené a odtržené od původních témat. Za něco takového jsem považoval i dotyčný sborník a proto se mi do jeho čtení moc nechtělo. Nebylo by to totiž v souvislosti s Dawkinsem poprvé. Ale musím začít trochu zeširoka.

Dawkinsův význam

Jsem totiž zvyklý na roli Dawkinsova apologety. A zastávám se ho rád. Jeho popularizační knihy o evoluční biologii považuji za to nejlepší, co tento žánr obnáší, máloco dá člověku tak hluboký vhled do souvislostí našeho světa a takový obdiv ke genialitě Božího stvoření (což by autora nepotěšilo :-). Číst Dawkinse (a jeho popularizátory, třeba Matta Ridleye nebo Jana Zrzavého) není otrava, ale ohromný intelektuální zážitek. Leč na poli přírodovědně-teologického dialogu se (alespoň v Čechách a na Moravě) Dawkinsem často šermovalo na úplně jiné úrovni – právě na oné terciární, takže se člověk dozvěděl leda to, že si Dawkins představuje geny jako myslící (jinak by nemohly být sobecké) a že křesťanství je pro něj něco jako chřipkový virus. Prostě – společným znakem našich milých anti-dawkinsovců je to, že nikdy nečetli nic (ausgerechnet) od Dawkinse. Jinak by se nemohli ztrapňovat několika marginálními, ze souvislosti zcela vytrženými citáty ze *Sobeckého genu* a přitom evidentní neznalostí, o čem to vlastně je. Stejně tristní je to v přehledových pracích o „stavu dialogu teologie a přírodních věd“. Právě v CDK by o tom mohli něco vědět (nikoho jsem nejmenoval!).

Ovšem i mezi Dawkinsovými spisy je třeba diferencovat. To základní, čím k evoluční biologii přispěl, je slavná „trilogie“ *Sobecký gen* (1976), *Rozšířený fenotyp* (1982, do češtiny zatím nepřeložený, ale z biologického hlediska nejpřínosnější) a *Slepý hodinář* (1986). První dvě knihy způsobily doslova revoluci v evoluční biologii. Spisy pozdější (*Řeka z ráje*, *Výstup na horu nepravděpodobnosti*, *Příběh předka aj.*) jsou také nesmírně zajímavé, leč v podstatě opakuji základní these a stále více převažuje misijní až pastorační zřetel.

Články přírodovědně poučenějších autorů sborníku nesou předznamenání, že v Dawkinsově osobě máme co do činění s významným vědcem, jehož „vyoranou brázdu“ a trvalý vliv mu ostatní mohou jen závidět (pročež ho mnozí nemají rádi). Dawkins totiž ztělesňuje určitou revoluci ve vědě, takže je na poli evoluční biologie někdy prezentován jako druhá nejvýznamnější osoba hned po Darwinovi. Je postavou syntetickou. Vlastně toho mnoho sám nevybádal, staví na teoriích vypracovaných jinými. Dokázal však udělat poslední rozhodující krok – spojit řadu existujících a víceméně etablovaných teorií z různých oblastí do jednoho nového pojmového a explanačního rámce. Uvědomil si totiž, že darwinovská selekce (variabilita a přirozený výběr) musí působit na úrovni těch jednotek, které se dědí – přecházejí do dalších generací. Co se to vlastně dědí (jak funguje dědičnost), Darwin vůbec netušil, nemohl. Pro Darwina byl předmětem přirozeného výběru prostě jedinec a jeho vlastnosti. Až neodarwinistická syntéza třicátých let pracovala s Mendelovým objevem, že (některé) vlastnosti se dědí nezávisle na jiných; odtud pojem jednotek dědičnosti – genů. V padesátých, šedesátých a sedmdesátých letech představy zásadně ovlivnil objev nosiče dědičné informace – DNA, dále objasnění mitotického a meiotického buněčného dělení, genetické rekombinace, nekódující DNA a jiných genetických zajímavostí a pak především práce o chování organismů (neboli „behaviorální ekologie“), tedy o otázkách, jak chování jedinců a jejich vzájemné interakce ovlivňují úspěšnost

v přírodním výběru – a to na úrovni nejen jedinců, ale také dílčích znaků chování a v kontextu populací, ve kterých se nějaký pozorovatelný (fenotypový) znak (určený nějakým stále poněkud mysteriálním „genem“) projevuje.

Právě úvahy o vztahu projevovaných znaků (fenotypu), jejich dědičného kódování (genotypu) a evoluční úspěšnosti vedly Dawkinse k objevu (v podstatě téměř banálnímu), že chceme-li přirozenému výběru porozumět, musíme se na něj dívat z hlediska toho, co je vybíráno, tedy jednotek dědičné informace – genů, přesněji řečeno jejich vzájemně odlišných, „konkurenčních“ variant – alel. Otázka pak zní „Jak dotyčný znak (varianta genu) prospívá celkové zdatnosti a reprodukční úspěšnosti (fitness) organismu?“, nýbrž „Jak dotyčný znak prospívá reprodukční úspěšnosti svého genu?“ Což je na první pohled totéž, ale není to vždy totéž. Leckdy se totiž organismy chovají podivně, přímo sebevražedně (např. u sociálního hmyzu nebo u parazitů v určitém typu hostitelů) či „nevysvětlitelně“ altruisticky, prostě jinak, než by se chovat měly v zájmu své úspěšné reprodukce. Nebo nesou znak, který je evidentně poškozující a ztěžuje jim přežití (učebnicovým příkladem je paví ocas). Při bližší analýze se zpravidla ukáže, že takové chování je sice nevýhodné pro organismus, ale výhodné pro gen tohoto chování (znaku). V tomto smyslu – z hlediska schopnosti vysvětlovat jinak nevysvětlitelná pozorování – je „perspektiva sobeckého genu“ dlouhodobě nesmírně úspěšná.

Tento přesun pozornosti od jedince ke genu je poněkud krypticky vyjádřen názvem Dawkinsovy nejslavnější knihy *Sobecký gen*. Název se stal oblíbeným terčem pro ty odpůrce, kteří knihu nečetli nebo z ní nic nepochopili. Samozřejmě jde o metaforu a Dawkins to do omrzení zdůrazňuje. Sobeckostí se prostě míní „snaha“ o úspěšné rozšíření genu – alely mezi ostatními alelami. A tuto „snahu“ samozřejmě neuskutečňuje sám neživý gen, ale přírodní výběr. Také se Dawkinsovi podsouvá, že jde o obhajobu morálního sobectví. Nemůže být hloupější námitky. Značná část jeho úvah se soustřeďuje právě na problém, jak „sobecké zájmy genů“ ve skutečnosti často přirozeně vedou k nesobeckému, altruistickému chování organismů. Chcete-li porozumět tomu, proč mezi lidmi i mezi zvířaty funguje skupinová spolupráce, důvěra, láskyplné city, sebeobětování pro dobro skupiny atd., nečtěte učebnice etiky, sáhněte raději po *Sobeckém genu* nebo ještě lépe po Ridleyho *Původu ctivosti* (viz reference na konci)!

Dawkinsovi se podařilo logicky propojit teorie jiných autorů (G. C. Williamse, W. D. Hamiltona, J. Maynarda-Smithe aj.), např. teorie příbuzenského výběru, pohlavního výběru či práce o teorii her a evoluci „altruistického chování“. (Není nutno se zde rozepisovat podrobně, přečtěte si *Sobecký gen* nebo novější práce ze seznamu na konci článku. Dawkins o tom, nač navazuje, podrobně referuje a poctivě zdůrazňuje, že Williams dospěl nezávisle k týmž závěrům jako on sám.) V tomto ohledu se přímo vnučuje analogie s dílem Alberta Einsteina, jehož speciální teorie relativity je také objevem toho typu, že stávající, vzájemně rozporné objevy a teorie z různých oblastí do sebe začnou zapadat, pokud se zvolí zcela nový pojmový rámec a explanační perspektiva.

Dawkinsův blud

Bohužel – jak píše ve sborníku J. Zrzavý – Dawkins se na stará kolena zbláznil a umínil si, že své dílo završí tím, že uvede do života společenské hnutí, nové atheistické náboženství. Ve sborníku je snesena řada argumentů, proč jeho hnutí náboženskou definici, alespoň ze sociologického hlediska, splňuje. Docela podle letitého českého aforismu „Atheistická výchova – ať nám ji Pánbůh zachová!“. A používá k tomu obvyklé prostředky – od transparentů na autobusech hlásajících, že Bůh není, přes mediální kampaně po psaní knih. BB je jakýmsi souhrnem jeho boje proti náboženství. Nemám důvod nevěřit, že argumentace BB je na mnoha místech pokleslá, jednostranná, ignorantská až hloupá. Naštěstí to nemusím sám ověřovat – píšu přece recenzi recenzí, terciární literaturu, že?

Případá mi poněkud „bulvární“ zabývat se z Dawkinse právě *Božím bludem*. Je to, jako když se Blesk pídí po celebritách – ne proto, čím se proslavily, ale kdy se někdo ožral na večírku. Dawkinsovo atheistické tažení a kniha BB má v kontextu jeho celoživotního díla takové „bulvární“ postavení. Ale vehemence onoho tažení proti náboženství bohužel nedovoluje BB

taktně pomínout. Proto je zde recenzovaný sborník.

Knižka *Dawkins pod mikroskopem*

Titul knihy mírně zavádí. To, co je komentováno, není sám Dawkins, ale primárně jeho drtivě nejspornější kniha. A není pod žádným mikroskopem, spíš to je obrácený dalekohled, ve kterém je vidět pouze kousek mlhy, kterou sám kolem sebe šíří. Všichni autoři se shodují: BB by sami nečetli, kdyby nebyli vyzváni o tom něco napsat. Komentovat BB není prostě žádná radost, ale trapná a nepříjemná povinnost.

Navzdory počátečním obavám je můj dojem ze sborníku docela příjemný. Řada autorů má dobrou snahu porozumět Dawkinsově motivaci a vyvodit z konfrontace aspoň nějaký pozitivní stimul. V polemice s jeho primitivními útoky lze těžko očekávat nějaké objevné poznatky. Tím spíš zaslouží ocenění, že (někteří) autoři vzali výzvu vážně a vedle samozřejmých poukazů na nedostatečnost Dawkinsovy argumentace formulovali dosti zásadní úvahy. Ne novoty – ale věci, které stojí za to připomínat.

Nuže – alespoň krátký přehled, co lze ve sborníku nalézt. Je členěn do tří částí: komentáře z hlediska a) filosofie, b) přírodovědy a c) teologie.

Filosofické komentáře

Petr Dvořák přezkoumává z logického hlediska Dawkinsovu argumentaci pro boží neexistenci (resp. extrémní nepravděpodobnost existence) a jeho polemiku s klasickými argumenty ve prospěch boží existence. Shledává je vágními a zavádějícími.

Pavel Floss se věnuje speciálně Dawkinsově polemice s „důkazy“ boží existence Anselma z Canterbury a Tomáše Akvinského. Článek stojí za přečtení už proto, že vyvrací a upřesňuje obvyklá nepochopení a klišé, která se k dotyčným „důkazům“ váží.

Václav Umlauf nepředstírá mnoho vážnosti a ironicky interpretuje Dawkinsovu soteriologii vědy, rozumu a evoluce jako gnostickou cestu duše do (vědeckého) nebe.

Článek **Vladimíra Havlíka** se od téměř všech ostatních příspěvků se diametrálně liší – je nadšenou Dawkinsovou obhajobou. Jeho náhled na Dawkinse a jeho názory (včetně „sobeckých náboženských memů“) a roli v kulturním kontextu („proces deantropocentrizace“) je mi velice blízký. Vidí Dawkinsovo celoživotní usilování jako logickou a nerozpornou snahu o kritický (t.j. pro něho vědecký) přístup k veškeré skutečnosti, i když se sama deklaruje jako „duchovní“ a vědecky nezkoumatelná. Tuto vnitřní konsistenci nelze Dawkinsovi vyčítat. (K čemuž bych ale dodal: pokud si počíná poctivě, o čemž lze v případě BB pochybovat.) Dawkinse by jistě potěšilo Havlíkovo ocenění pojmu univerzálního replikátoru, který sám Dawkins považuje za svůj nejvýznamnější a stále nedoceněný objev (plně souhlasím!) a který může osvětlit mnohé zákonitosti v evoluci biologické (v podobě genů) i třeba kulturní (v podobě memů – idejí schopných úspěšného šíření v kulturním procesu, v tradici – a to včetně darwinovských mechanismů replikace, mutace a selekce). Meritum Havlíkova článku – Dawkinsův přínos k deantropocentrizaci světa – je postřeh pro pochopení Dawkinse klíčový, jen mám pochybnosti, nakolik patří do kontextu diskuse nad BB (přece jen si to budu muset někdy v důchodu přečíst). Ale k tomu se ještě vrátím.

Přírodovědné komentáře

Přírodovědné komentáře otvírá článek **Jiřího Váchy** – ovšem článek z celého sborníku nejvýrazněji filosofický. I jemu jde o zhodnocení celého Dawkinsova díla, jehož je BB vyústěním. A nenechává na Dawkinsovi nit suchou, z vágně filosofických výšin se proti Dawkinsovi zastává i kreacionismu, filosofickým rozborem je jako naivní usvědčena celá sociobiologie atd. Řada formulací naznačuje, že Vácha *Sobecký gen* nepochopil či (nejspíš) cílevědomě pochopit nechtěl.

Jan Bednář se zabývá otázkou, jaké otázky týkající se Boha či evoluce (ne)lze vědecky klást a jaká domyšlení cíle a smyslu evoluce se nabízejí v atheistickém či theistickém rámci (Teilhardův vliv nelze nevidět). Shledává v BB i otázky pro věřící závažné a znepokojivé.

Poukazuje na to, že Dawkins v boji proti náboženství jako zdroji extremismu a totalitarismu zakládá novou pseudonáboženskou ideologii, která má k týmž koncům poněkud našlápnuto. Což v našem prostředí není ničím překvapivým.

Stat' **Tomáše Hříbka** je také víceméně filosofického typu a je tou druhou, která se Dawkinse výrazně zastává – alespoň ve dvou souvislostech: Především kritizuje dva doslovy připojené k českému vydání BB, jejichž posláním je knihu zatratit a jejího autora přímo dehonestovat (pro případ, že by si to hloupý čtenář nedokázal přebrat sám). To se opravdu ve slušné společnosti nedělá. A zadruhé obhajuje centrální thesi BB – argument Boží nepravděpodobnosti – jako legitimní ve svých vlastních pojmových souřadnicích a odhaluje nepoctivost argumentace některých (zahraničních) kritiků – autor dawkinsovskou debatu zjevně pečlivě sleduje.

Poslední v přírodovědném bloku je článek jediného evolučního biologa – profesionála **Jana Zrzavého**, známého Dawkinsova popularizátora v českém prostředí. Z toho ovšem neplyne, že by šlo o obhajobu BB. Zrzavý neskrývá znechucení, za vše mluví titul „Dawkins se nám zbláznil“. Jeho odpor vychází z předpokladu: Mezi „přírodovědci“ a „duchovědci“ (zejm. teology) se víceméně podařilo dospět ke koexistenci založené na vzájemném respektování předmětů zájmu a metod práce a – po letech ideologických šarvátek – k minimalizaci nekompetentních snah o „zglajchšaltování“ všeho poznání podle jedné šablony (mnozí si ještě neseme trauma šablony marx-leninské). Spíš se rysuje shoda proti fundamentalismům a simplifikacím na obou stranách. BB představuje návrat takového glajchšaltovacího fundamentalismu v plné síle, rehabilitaci fundamentalismu na straně náboženské i vědecké.

Teologické komentáře

Tomáš Machula se snaží Dawkinsovi čelit jednak řadou poznámek o stvořitelských pasážích knihy Genesis, typologií vztahů přírodních věd a teologie, ale hlavně zdůrazněním rozdílu mezi vírou (kterou mechanismus stvoření světa nezajímá) a teologií, která se s ním – jakožto kritická reflexe – musí (podle Machuly) vyrovnávat, jako každý jiný teoretický rámeček. A že se úspěšně vyrovnává, dokládá Machula mj. na proměně vztahu k evoluci v oficiálních deklaracích Vatikánu. Osobně pochybuji, že by Dawkins tuto argumentaci ocenil, sám ji považuji za naprosto scestnou, ale to je jiné téma.

Nejvážněji vzal Dawkinsovu výzvu **Jan Roskovec**. Vytýká Dawkinsovi trik ve výběru oponentů – „Zatímco za vědu nechává promlouvat uznávané odborníky ... náboženství v jeho podání zastupují hlasy posbírané z internetu či z různých pamfletů ... které mi jako křesťanovi nejsou o nic bližší než ateistovi Dawkinsovi ... Z autorů, které ve svém oboru považuji za autority já, jsem v seznamu literatury nenašel ani jednoho.“ Oponuje Dawkinsově tvrzení, že fundamentalisté mají automaticky víru čistší a autentičtější než ti, kdo o ní kriticky přemýšlejí. Dále poukazuje na to, že Dawkinsův pojem Boha je umělým konstruktem, který je podsouván veškerému náboženství bez rozlišení. Naproti tomu ukazuje, jak je chápání Boha a jeho vztahu ke světu a člověku předmětem zápasu nejen mezi náboženskými tradicemi, ale i uvnitř tradic a jejich směrodatných textů. Dále se zabývá několika Dawkinsovými anachronickými simplifikacemi ohledně Bible, historicity evangelijních údajů a vzniku novozákonních textů. Zabývá se i problémem odvozování morálky z biblických textů, se kterým Dawkins rád operuje. Opět naráží na Dawkinsův požadavek, aby byla Bible čtena fundamentalisticky, to jest idiotsky doslovně. Nakonec se zabývá Dawkinsovou naivní představou o spřízněnosti ateismu s humanismem.

Ivan Štampach jako religionista poukazuje na to, jak úzký výsek se širokého spektra náboženství si Dawkins vybírá ke své polemice – je ochoten registrovat pouze náboženství „nekrofilní a autoritativní“ vyznačující se násilím, fanatismem a fundamentalismem. Čili (jak konstatují i jiní autoři sborníku) právě tím, co je nepřijatelné i naprosté většině věřících všech náboženství. Čímž se (vyvozuje Štampach) Dawkins stává spojencem náboženství v boji za očištění víry od předsudků a pověr. Dále rozebírá vznik a podoby evropského humanismu od 15. do 20. stol., jeho spojení s ateismem a rozvíjí představu náboženství očištěného od

představy „tyranského Boha“.

Pavel Javornický diskutuje otázku, zda nacistické a komunistické zločiny byly páčány ve jménu atheismu, a otázky násilných zásahů do výchovy dětí – v kterýchžto otázkách je argumentace BB podle všeho obzvlášť nehorázná. Následuje tvrzení, že Dawkins buduje náboženství, kde je uctíván přírodní výběr. Ne, že by této interpretaci Dawkins nenahrával. Leč Javornický rychle odkrývá karty a argumentuje kreacionistickým klišé (netvůrčí slepota přírodního výběru proti plánu inteligentního konstruktéra). Následuje celkem prvoplánová apologie přínosu křesťanství a morálky biblických textů. V závěru se věnuje tomu, jak se „pravda víry a pravda vědy nevyklučují“ (čímž ovšem symptomaticky míní: jak se podporují). Stvoření a velký třesk jsou Javornickému totéž. Roli „teorie mitochondriální Evy“ zjevně nepochopil... Javornický se jako jediný nechává vyprovokovat tak, jak by si asi Dawkins přál.

Naproti tomu jiný velký evangelikál **Dan Drápal** se vyrovnává s BB s nadhledem. Přiznává Dawkinsovi právo „uchopovat svět takovým myšlenkovým konstruktem“, který mu vyhovuje. Chybí mu však u Dawkinse schopnost poznat podmíněnost vlastních předpokladů. Připojuje pozoruhodnou kapitolu o vyslyšené modlitbě – a o její principiální (ne)průkaznosti podle předporozumění zainteresovaných. Pak hodnotí Dawkinsovu argumentaci a vytýká mu nepoctivost a nedostatek velkorysosti.

Poslední a nejkratší příspěvek **Petra Koláře** oceňuje Dawkinsův boj s fundamentalismem – v tom vidí Dawkinse jako spojence. Zdůrazňuje nutnost lépe porozumět nesnadným biblickým místům – nejen stvoření, ale i různým krutostem, na které Dawkins rád poukazuje. Obecně fedruje porozumění – místo Dawkinsova požadavku zatajování a zakazování náboženství.

Co se Dawkinsovi zvrtilo

Sborník určitě stojí za přečtení. Nenabyl jsem z něj jednoznačného dojmu, zda stojí za čtení i BB. Takže dělám přesně to, co jsem kritizoval na začátku – odsuzuji Dawkinsovu knihu na základě nepřímých, nikoliv nezaujatých referencí. Musím to kompenzovat závěrečnou poznámkou.

Všichni autoři se shodují: Dawkins si úkol zjednodušuje tím, že za jediné a autentické křesťanství považuje (americký) evangelikální fundamentalismus, jehož znakem je kreacionismus. Ovšem – než ho (Dawkinse) za to po právu odsoudíme, musíme si uvědomit, kdy přicházel Dawkins jako prorok neodarwinismu a genocentrické syntézy do kontaktu s náboženstvím. Evoluční biologie je náboženským tématem právě jen pro kreacionisty – ale o to urputněji. Od nich byl po dlouhá desetiletí pronásledován a (podle zvyku drsně) napadán. Nelze se úplně divit, že si nechal boj vnutit a nakonec se s tímto bojem identifikoval. Jeho atheistická aktivita je lidsky pochopitelná jako vyřizování celoživotních účtů s kreacionisty. Pak ovšem pro něho ostatní (soudnější čili tzv. „liberální“) křesťanské proudy nejsou partnery do souboje. Štvou ho, protože mu jeho vendettu kazí. Proto jimi okázale pohrdá. Je to pochopitelné. Kdo se vydá do svaté války, chce se vidět jako mocného rytíře v plné zbroji, nechce být za Dona Quijota bojujícího s větrnými mlýny.

Nějak se to Dawkinsovi zvrtilo. Stalo se mu to, co mnohým jiným před ním i po něm: to, proti čemu bojoval, se mu (nereflektovaně?) vrátilo zadními vrátky, takže činí přesně to, proti čemu se sám domnívá bojovat. Ale to je dosti typická věc...

Stojí za to, podívat se na Dawkinsův boj trochu z nadhledu, povznést se nad jeho zařatost a vidět boj fundamentalistů proti „sobeckým genům“, sociobiologii, darwinismu a evoluci obecně v širších souvislostech. Dawkinsův atheismus je totiž pervertovaným, ad absurdum dovedeným bojem proti fundamentalismům všeho druhu – a to je fronta, na které také stojíme a „bojujeme“, i když nám to příliš iniciativní generál (jak už to bývá) kazí a komplikuje. To rozpoznali jen někteří z autorů sborníku, nutno jmenovat I. Štampacha, J. Zrzavého a P. Koláře.

Ale pojďme ještě o krok dál. Kreacionismus na jedné straně a „vědecký“ atheismus (ať již marx-leninský či dawkinsovský) na druhé jsou totiž zcela analogické jevy, liší se jen směrem působení. Shodují se ve svém primitivismu a jsou založené na identickém omylu – že věda a náboženství jsou podniky téhož typu a jejich společným cílem (ve kterém si konkurují) je vysvětlení struktur pozorovatelného světa. Víra je prostě degradována na alternativní vědeckou

teorii – což vede recipročně ke karikatuře vědy jako pokleslého náboženství se všemi odpudivými projevy.

Méně zřejmé a z našeho hlediska zajímavější je ovšem to, že tíž „Dawkinsův blud“ se traktuje v sofistikovanějších podobách a interakce vědy a náboženství při popisování světa nemusí být nutně konfliktní (čili negativní), ale může být vysoce pozitivní. Pochopitelně mám na mysli naturální teologii v různých odstínech od abstraktních ontologických syntéz přes teologické úvahy nad kvantovou kosmologií, „bodem Omega“ etc. až po podvodnou *Creation Science* „vědecky dokazující“ doslovnou pravdivost Genese 1. Od kreacionisticko-dawkinsovské války o evoluci se takové aktivity liší pouze znaménkem. Leninův i Dawkinsův ateismus je plnoprávnou naturální teologií se vším všudy, jenomže jaksi negativní. Z nazírání světa se vyvozují a-posteriori tvrzení o Bohu. Zda má být doložena jeho existence či neexistence, je celkem vedlejší. Oboje je stejně neblahé nedorozumění či přímo blud s latentním nebezpečím přerodu do agresivní ideologie.

Což by nemělo nás ostatní odradit od kritické pozornosti tímto směrem. Právě evoluční biologie je vynikajícím lakmusovým papírkem ukazujícím na zbytkové, často neuvědomělé fundamentalismy. Tyto fundamentalismy totiž (nereflektovaně) lpí na „biblickém“ – malém, přehledném, útulném a hlavně antropocentrickém obrazu světa. A tuto jednoduchost, přehlednost a intuitivnost světa postupující věda neustále boří – to je proces „progresivní deantropocentrizace“, o kterém ve sborníku píše V. Havlík. Symptomatické jsou klasické „konflikty“: kopernikovský a darwinovský. Zatímco jsme jako křesťané dokázali překousnout mindrák kopernikovský, že totiž nejsme ve středu, ba ani v nijak privilegovaném místě vesmíru (nebylo to snadné, ale bylo na to víc času), mindrák darwinovský (relativizace výlučného postavení člověka mezi živými tvory) je stále živou ranou: „Jestli tu někdo pochází z opice, tak já teda ne!“ A evoluce zůstává šiboletem a rudým hadrem, na který fundamentalisté spolehlivě reagují. „Dawkinsovská revoluce“ šla ještě o krok dál – místo na živé tvory zaměřila centrální pozornost na „nějaké blbé geny a memy“ – replikátory, neživé kousky informace náhodně mutující, množící se a podléhající slepé selekci. Představa memetické evoluce naznačuje, že ani ve vlastních hlavách, v kultuře a myšlenkách nejsme tak svrchovaní, jak bychom rádi byli. To vadí, to bolí. To vzbuzuje neurotický odpor. Je to dobrá diagnostická metoda: Vedou se vášnivé a emotivní debaty o víře, Bohu, evoluci a memech? Pozor – tady se asi zaměřuje víra s přírodopisem, stvořitel se stvořením, tady hrozí ostuda křesťanství a možná i ideologické zneužití s příslušnými neblahými důsledky.

A co si máme počít s *Božím bludem*? Ponechme Dawkinsovi a jeho *Brights*, ať čmárají po autobusech a hrají svůj hlas v polyfonii (či spíše v postmoderním pralesním skřehotání) jiných jurodivých sekt. Však jsme na to zvyklí a ono je to snad časem přestane bavit. O tom víme ze stránek Dingiru svoje...

P.S. Dawkinsovskou debatu o náboženství považuji za pramálo zajímavou. Pokud se ale chce český čtenář dozvědět více o evoluční biologii, genetice, sociobiologii a podobných vysoce zajímavých věcech, má bohatě z čeho vybírat. Aspoň několik doporučení z dawkinsovské branže; vykřičníkem označuji ty nejzásadnější publikace:

Dawkins, R.: *Sobecký gen*, Mladá fronta, 1998 (!)

Dawkins, R.: *Slepý hodinář*, Paseka, 2002 (!)

Dawkins, R.: *Řeka z ráje*, Archa Bratislava, 1996

Dawkins, R.: *Příběh předka*, Academia, 2008

Flegr, J.: *Zamrzlá evoluce*, Academia, 2007 (!)

Ridley, M.: *Červená královna*, Mladá fronta, 1999 (!)

Ridley, M.: *Původ ctnosti*, Portál, 2000 (!)

Ridley, M.: *Genom*, Portál, 2001

Zrzavý, J., Storch, D., Mihulka, S.: *Jak se dělá evoluce*, Paseka, 2004 (!)

Zrzavý, J.: *Proč se lidé zabíjejí*, Triton, 2004

Jan Moravec